

A vitorlarúdról, avagy a piréz szerzetes

„Egy leszúrt felkelő tiszt mellett, aki már nadrágjáig le volt vetkeztetve, több vérrel bemocskolt iratot láttam heverni; valószínűleg a kozákok találták azokat a tiszt kirablása közben, s megint eldobálták, mert rájuk nézve nem volt értékük... A melém beosztott egyik kozákkal (Összesen 5-en voltak!) felszedtem az iratokat és nagyon megörültem, hogy egy akkor igen fontos okmány került a kezembe, mert az egyik irat Kemény Farkas jelentése volt Bemhez...”

A legújabb kutatások fényében föltehető, hogy báró August von Heydte ezredes, akinek fentebb idézett tanúvallomására alapozódik az úgynevezett Ispánkút-elmélet, óvatos fogalmazással is bizalmasnak nevezhető kapcsolatokat ápolt a cári titkosrendőrséggel. Az utókor ezt a vallomást Petőfi halálának és jeltelen tömegsírba kerülésének közvetett bizonyítékaként tartja számon. A papírok ugyanis arra utalnak, hogy a kifosztott felkelő Bem segédtisztje volt. Nehéz föltételezni, hogy az osztrák hadsereg ezredesének nem volt tudomása róla, hogy a meg nem nevezett segédtiszt milyen becses célszemélye volt az osztrák hadvezetésnek. Mi magyarázza, hogy nem gondoskodik a holttesttel való különleges elbánásról? Ha csak az nem, hogy a holttest valójában nem volt holttest, és a vallomás arra szolgál, hogy leplezze a súlyosan sérült Petőfi életben maradását. Föltűnő egyébként, hogy von Heydte, talán a saját szórakoztatására, elkerüli, hogy a testet bármilyen módon holtta nyilvánítsa. Miután a báró a frissen fölmerült adatok szerint kettős, mi több hármas ügynök lehetett, nem zárható ki, hogy valójában a franciáknak dolgozott, és célja Petőfi életének megmentése volt.

További érdekesség, hogy a ránk maradt nyomozati anyagok szerint a négy napos csata során Petőfit többször is két helyen látták egy időben, és hogy a levéltári iratok szerint a segesvári csatában Petőfi Sándoron, Bem tábornok segédtisztjén kívül egy egyszerű honvéd is viselte a Petőfi nevet.

Amerikai tudósok a barguzini csontok analizisével kimutatták, hogy szemben a népszerű közvélekedéssel, az ott talált és a kazánkovács által Petőfinek tulajdonított csontváz férfié volt. Nem lehet kizárni tehát azt a föltételezést, hogy August von Heydte nagyvonalú, elegáns bravúrja még egy személycserével is bonyolódott, az ismeretlen keresztnévű honvéd, a nép egyszerű gyermeke az orosz kihallgatók előtt, dragománok által közvetve tett vallomásában vállalta Petőfi szerepét, nem csoda tehát, hogy amint azt a barguzini elmélet megszállottja, Mikolás Miklós föltételezi, „bár sem M. K. Küchelbecker, sem más, az 1850-as években szabadult barguzini fogoly nem hagyott írásos feljegyzést Petőfiről, ezzel csak a cár »Petrovics« személyére vonatkozó tiltó rendelkezéseinek engedelmességek. E körülmény tehát egyáltalán nem zárja ki, hogy valójában összeköttetésben voltak a költővel; pl. segíthettek neki egyes, kényszerűségből orosz nyelven írt verseinek nyelvi csiszolásában”. Szegény Petrovics, nyilván rászorult a csiszolásra.

Ha tehát elfogadjuk, hogy bár súlyos sebet kapott, Petőfi nem esett el Segešvárnál, ugyanakkor föltételezzük, hogy a Barguzin-elmélet az említett okokból és módon téves, nem lepődhetünk meg a rövid muzsika után ismertető szöveg fölfedezésén.

ZENE [igény szerint]

Gustave Flaubert híres egyiptomi utazásának talán legkülönösebb, távirati stílusban fölvázolt képe a kairói Ezbekija téren 1850. január 25-én tartott, Dószeh, azaz Összetaposás néven ismeretes szertartást ábrázolja. Ezt a szokásoknak megfelelően a Próféta születésnapján, azaz Mólid-En-Nabíj ünnepén tartották, amely abban az évben erre a napra esett. Az ünnepség arra a csodára emlékezteti a hívőket, amely egy Szád-Eddin nevű remete nevéhez fűződik, aki Mekkából hazatérve végigvágatott egy üvegedényekkel beborított úton úgy, hogy egyetlen váza sem tört el. Európai ésszel nehezen fölfogható szokás szerint az igazhitűek úgy emlékeznek erre az eseményre, hogy a törékeny vázákat önként vállalkozó hívők helyettesítik, egyfajta tanúságtételként: ha megsérülnek vagy meghalnak, az azt jelenti, hogy vagy nem bíztak eléggé Allah könyörületességében, vagy a tisztátalanság állapotában leledztek, mindkét esetben megérdemelték büntetésüket. Maxime Du Camp, Flaubert útítársa szerint a nyeregben a sáfiita dervisek vezetője ült. De ezen a ponton adjuk át a szót a naplóját író Flaubert-nek:

„A serif, zöld turbánban – sápadt – fekete szakállal van, vár néhány percig, amíg az emberhalom elrendeződik a földön – a lova pofáját két szaisz tartja, s két másik magát a serifet – sötétpej ló – a serif zöld kesztyűt visel – útja végén már erősen remeg a keze s csaknem leájul a nyeregből. Jó 300 ember feketett az úton – a ló kelletlenül, nagyokat rúgva tette meg az utat, ami miatt nyilván nehéz volt lovagolni rajta – amint a ló elhaladt, a tömeg nyomban szétáradt mögötte, így hát nem is lehetett tudni, voltak-e halottak vagy sebesültek. Bekir bej megnyugtatott minket, hogy nem történt sérülés.”

Flaubert később, egyiptomi útjának végén, 1850. július 7-én száll föl a Bejrútba tartó Alexandria fedélzetére. Szokásához híven lajstromozza az utasokat.

„A fedélzeten egy néger kislány, szíriai keresztény kereskedőkhöz tartozik – állandóan sírt és többnyire a kémény mellett, a napon feküdt – (Alexandria utcáin kószál egy cudar kinézetű néger, európai öltözékben, kalappal a fején és sötétálcával) – két szerzetes, az egyik holland és Párizsba tart, a másik olasznak látszik, és nem tudom, hova utazik.

Csütörtök este pillantjuk meg Szíria partjait: mindent köd borít s nyirkosság hat át – a víz szintjével egy magasságban néhány fénypont – ez Beirút – a hajó félgözzel balad – csönd – a hajóorr alatt egy tyúk kotkodácsol – a vitorlarúdra akasztott lámpás serceg az éjszakában – a kapitány a parancsnoki hídról vezényel, mélységmérés – elindulunk, újra megállunk.

Lenyugodott a hold – csillagok, csillagok – a szárazföld felől éles, ismétlődő hang hallatszik (tücskök?) – azután egy kakas kukorékol, s egy másik felel neki – a fények nagyobbodnak.

Tőlünk balra elmarad egy másik hajó, a kapitány fülkéje kivilágítva – kivetik a borgonyt – lefekszem, hajnali 3 van.”

A kézirat itt megszakad. Ez a részlet sokáig csak Flaubert hírhedt tollhibájáról – a vitorlarúd, Vergue, helyett egyszerűen verge-t írt, ami hímvestzőt jelent – volt nevezetes. A magyar olvasók számára azonban – összevetve egy későbbi, Jeruzsálemből írt, 1850. augusztus 8-ára keltezett, Louis Bouilhet-nek szóló levéllel – rendkívüli érdekességgel bír.

„Az Alexandria fedélzetén, Beirút felé, találkoztam egy szerzetessel, akit elsőre olasznak hittem, és holland társa Petrus testvérnek szólított. Franciául érintkeztek, de mindketten csűnyán törték a nyelvet, a holland volt beszédesebb, az »olasz«, később majd megérted, miért zárom idézőjelek közé, csak néha hümmögött valami alig érthetőt.

A szír partokhoz közel egyszer csak felszállt a köd, a széleperte és szélcsiszolta égbolton tiszta csillagok ragyogtak, s egy villódzó távoli fény pillanatonként tovatűnő hamut kevert belé, a szárazföld felől éles, ismétlődő hang hallatszott, mintha tücskök kórusa lett volna, egy kakas kukorékol, s egy másik felelt neki. Aztán teljes súlyával visszabullt rám a csönd, mely égbolt és csillag. Akkor lépett ki fülkéjéből az »olasz« szerzetes. Hátrahajtotta kámzsáját, és a sercegő lámpa fényében végre fölismertem. Mozdulatlan volt, sápadt, könnyektől nedves arcát a csillagok felé fordította.

Semmi kétség, a sáfiita dervisek vezetője volt, aki Kairóban azt a bizonyos lovas bravúrt végrehajtotta, amelyről, talán még emlékszel, egy korábbi levelemben beszámoltam. Hiába szabadult meg a szakállától, a feketén tébolyult, sivatagi szem-pár elárulta.

Úgy tettem, mint aki maga is csak most lép a fedélzetre, és beszélgetésbe elegyedtem vele. Megkérdeztem, honnan való. Azelőtt még soha nem hallottam efféle akcentust. Piréz vagyok, válaszolta, de olyan büszkeséggel, hogy nem volt szívem rákérdezni, merre van hazája. Arra kértem, mondjon valamit piréziül. Megpróbálom leírni, amire emlékszem:

*Ekka nammellekte akoppa sikszarja
Tikkaa szooskanajja leekkelesz nekjarta*

Még leginkább a finnre basonlított. Köztünk szólva, amikor másnap Maxime térképén kerestem, nyomát se találtam Piréziának. Megkérdeztem tőle, hogy némi meneküloutat hagyjak, ha már így rajtakaptam, hogy nagy barátja-e a csillagoknak. Arra számítottam, hogy az Úr fenségességét fogja magasztalni. Komolyan, szomorú-

an rám nézett, és azt mondta: A világ csak szélben sodródó levél. Tudod, hogy nem vagyok nagy barátja az efféle érzelmes metaforáknak. Értem, kérdeztem vissza, de akkor hol az ág? Lassan megrázta a fejét. De ki az ág, javította ki a kérdést, és elfordult, mint aki nem akarja, hogy sírni lássák.”

ZENE [mint fentebb]

Flaubert-t, följegyzései szerint, még sokáig foglalkoztatta ez a rejtély. Nem meglepő, ismerve azt a kedvtelését, hogy egyetlen pillanatra látott embereknek képzeletben egész sorsokat ajándékozott. Arra persze korán rájött, hogy Pirézia nem létezik. De a kérdésre, hogy vajon a dervisek királya búj-e a piréz szerzetes álruhájába, vagy megfordítva, a szerzetesből lett-e kifürkészhetetlen okból serif, soha nem tudott válaszolni. Azok kedvéért, akik megkérdőjeleznék rendkívüli megfigyelőképességét, és azt gondolnák, egyszerű tévedésről van szó, álljon itt egy idézet, éppen attól a Maxime Du Camptól, aki *Irodalmi emlékképek* című művében azt mondja, Flaubert Egyiptomban unatkozott, regényeket olvasott, és semmit sem akart megnézni: „Rendkívül különös, hogy amikor írt, úti élményei elevenen és áradóan törtek a felszínre. Balzac volt ilyen, semmit se nézett meg, de mindenre emlékezett.”

Sajnos Flaubert nem érthette meg Bekír bej titkos naplójának 1932-es, francia nyelvű kiadását, amelyben bőséggel kitért az inkriminált részletre, és leírta, hogy előző este, pillanatnyi szeszélyének engedve, két kolduló barátot látott vendégül, akiknek elmesélte, milyen szertartás lesz másnap. Rendkívül érdekes hitvitába bonyolódtak, melyben az egyik szerzetes barbár szokásnak nevezte a Dószah rituáléját, és felelőtlen ségnek, hogy ilyen veszélyeknek tesznek ki ártatlanokat. A bej azt állította, ha valóban ártatlanok, Allah vigyáz rájuk, még akkor is, ha a lovat nem a dervisek serifje, hanem asztalának vendége irányítja. És ha valóban hiszel a Te istenedben, bízhatasz benne, hogy a lovad lépteit ő fogja irányítani. Ahogy kimondta, a bejnek annyira megtetszett az ötlet, hogy azon nyomban ki is akarta próbálni. A szerzetes vonakodott, mire vendéglátója azzal fenyegette, ha nem engedelmessz, akkor holnap nemcsak a Te fejedet üttem le, hanem a társadét is. Ez magyarázza hát a dervis sápadtságát és különös viselkedését, amelyet Flaubert oly éles szemmel vett észre, és rögzített naplójában.

A magyar olvasót persze e fantasztikus történetben elsősorban nem ez a hitvita foglalkoztatja, nem is az, hogy vajon komolyan vehető adalék-e a finnugor rokonság kérdéséhez az elfogulatlan Flaubert előbb idézett megfigyelése, talán az sem, hogy vajon milyen küldetéssel bízhatta meg a francia titkosszolgálat a súlyos sebéből fölgyógyuló Alexander Petrovicsot. Esetleg éppen a fiatal Flaubert megfigyelésével?

Az igazi kérdés mégiscsak az volna, hogy a híres kétsorosra – „Szélfútta levél a világ / De hol az ág? de Ki az ág?” – akad-e más magyarázat a reinkarnáción kívül. Mert az idézett, Louis Bouilhet-nek írt levelet Flaubert sosem adta fel, csak tizenhét évvel Zelk Zoltán halála után, 1998. szeptember 30-án került elő egy jeruzsálemi lomtalanításkor.